

ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

– ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

– ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

– ΔΙΑΦΟΡΑ

Τὸ ἄρθρον τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Συντάξεως

ΤΟ ΒΕΛΗΝΕΚΕΣ ΤΩΝ ΔΙΑΘΡΗΣΚΕΙΑΚΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ

Τὰ λεχθέντα σὲ προηγούμενα ἄρθρα μας περὶ τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τοῦ βεληνεκοῦς τῶν διαθρησκειακῶν διαλόγων ἐπιτρέπουν τὴ διατύπωσι μερικῶν ἀκόμη ἐπισημάνσεων καὶ συμπερασματικῶν σκέψεων:

7. Ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ σκοποῦ δὲν ὑπάρχει κώλυμα γιὰ τὴ συνάντησι ἡγετικῶν στελεχῶν τῶν διαφόρων ἰδίως μονοθεϊστικῶν ἢ παγκοσμίων θρησκειῶν πρὸς σύναψι εὐκρινῶς οἰκοδομητικοῦ διαλόγου. Ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ σκοποῦ θεμέλιον τοῦ διαλόγου αὐτοῦ εἶναι ὅτι οἱ ὅπαδοι ὅλων τῶν θρησκειῶν εἶναι τέκνα τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ μὲ νοσταλγία στρέφονται πρὸς Αὐτόν, ἔστω καὶ ἐὰν πρόκειται γιὰ τὸν «ἄγνωστον Θεόν», γιὰ τὸν ὅποιο ὁ Ἄπ.

Τοῦ κ. **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**

Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Τακτικοῦ Μέλους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν

Παῦλος εἶπε στοὺς Ἀθηναίους: «Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν» (Πράξ. ιζ', 22-23). Αὐτὸς εἶναι ὁ Δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου: «Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ... ἐποίησεν ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ... ὀρίσας ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροεν...» (Πράξ. ιζ', 24-28). Ἡ ἀπὸ τοῦς μὴ χριστιανοῦς ἀναζητήσεις τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀνταποκρίνεται στὸ ὅτι τὸ «μυστήριον τοῦ Χριστοῦ» πρέπει νὰ ἀποκαλυφθῆ σὲ ὅλα τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια ἦσαν καὶ εἶναι δυνάμει «συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετόχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου» (Ἐφ. γ', 5-6).

Στὸν θεῖο αὐτὸ προορισμὸν τους συντελεῖ καὶ τὸ ὅτι οἱ ἀνήκοντες στὰ ἔθνη αὐτὰ «νόμον μὴ ἔχοντες

ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ εὐαγγέλιον... διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. β', 14-16).

Ἡ σωτηρία πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους: Ὁ Θεὸς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. α', 4).

8. Ἀλλὰ μὲ ποιῆς διαθέσεις καὶ ἐλπίδες οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ προσέλθουν σὲ διαθρησκειακὸ διάλογο, γνωρίζοντας τὴν ἀρχαιοπαράδοτη ἀγιοπατερικὴ διδασκαλία, κατὰ τὴν ὁποία «σωθήσεται ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς» (Μάρκ. ιστ', 16) καὶ ἐπομένως, κατὰ τὸν ἱερὸν Κυπριανό, «extra Ecclesiam nulla salus» (P.L. 3, 1122· 4, 502 κ.ά.); ἔχοντας ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ ζήτημα τῶν προϋποθέσεων τῆς σωτηρίας τῶν ἀλλοθρήσκων εἶναι γιὰ διαφόρους ἐκπροσώπους τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν θεολογούμενο, ἅς προσέρχονται στοὺς διαθρησκειακοὺς διαλόγους οἱ ἐπαίοντες ἐκπρόσωποι τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἰκειοποιούμενοι τίς ἐλπίδες, τίς ὁποῖες εἶχεν ὁ ὡς «συντηρητικὸς» θεωρούμενος ἀείμνηστος καὶ μακαριστὸς Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Ἰωάννης Καρμίρης, ὅταν ἔγραψεν: «Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία», ἐμμένουσα στὴν ἀποψὶ ὅτι ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει σωτηρία, «ἐπαφίεται "εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν, τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ πάντας ἀνθρώπων θέλοντος σωθῆναι Θεοῦ τὴν καὶ δι' ἄλλων ἀγωγῶν καὶ ἐκτάκτων μέσων καὶ ὁδῶν μετοχέτευσιν καὶ μετάδοσιν τῆς χάριτος καὶ σωτηρίας πρὸς τοὺς ἀξίους καὶ ἐπιδεκτικούς ταύτης ἀνθρώπους, τοὺς ἐξ ἀδηρίτου μὲν ἀνάγκης καὶ ἀγνοίας ἢ καλῆ τῆ πίστει πλανωμένους, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ ἀρετῇ βιοῦντας ἔξω τῆς ταμιούχου τῆς θείας χάρι-

τος και κιβωτοῦ και οἰκονόμου τῆς σωτηρίας ἀληθοῦς Ἐκκλησίας..., ἔτι δὲ και πρὸς αὐτοὺς τοὺς μὴ βεβαπτισμένους, ἀλλ' ἐν πίστει ἀναζητοῦντας τὸν ἀληθινὸν Θεὸν και τὴν σωτηριαν των ἑτεροθρήσκους ἀγαθῆς προαιρέσεως» (Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Δογματικῆς Τμῆμα Ε': Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Ἀθήναι 1973, σ. 195-197, ὅπου ὑπάρχουν παραπομπές σὲ παρόμοιες αἰσιόδοξες ἀντιμετωπίσεις τοῦ ζητήματος τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλοθρήσκων).

Οἱ ἐλπιδοφόροι αὐτοὶ στοχασμοί, ὅπως προσθέτει ὁ Καθηγητῆς Ἰω. Καρμίρης, στηρίζονται «ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ εὐρέως ἐφαρμοζομένης ἀρχῆς τῆς “οἰκονομίας” ἀντὶ τῆς “ἀκριβείας”. Ἔτσι στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία “ἐφαρμόζεται γενικῶς και κατ' ἀκριβείαν τὸ “extra Ecclesiam nulla salus”, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις και κατ' οἰκονομίαν τὸ “Ecclesia extra Ecclesiam”, λαμβανομένου πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μυστήριον, ὀφείλουσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ Κυριακὸν “γενήσεται μία ποιμὴν εἰς ποιμὴν” (Ἰωάν. ι', 16) διὰ τῆς ἐνσωματώσεως ὅλης τῆς πανανθρωπίνης οἰκογενείας τῶν τέκνων τοῦ κοινοῦ οὐρανίου Πατρὸς και Πλάστου εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ...» (Αὐτ., σσ. 197-198).

Οἱ θεολογούμενες φιλελεύθερες αὐτὲς ἀπόψεις τοῦ «συντηρητικοῦ» Καθηγητοῦ Ἰω. Καρμίρη, ὅπωςδήποτε εἶναι ἀντίθετες πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ὠρίμου Karl Barth ἀναθεωρηθεῖσα «Διαλεκτικὴ Θεολογία», ἡ ὁποία κηρύττει τὴν ἀπόλυτη ἀντίθεσι τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως πρὸς ὅλες τὶς θρησκείες και παραθεωρεῖ ὅτι ἡ μοναδικότης και τὸ ἀπόλυτο τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν αἴρονται, ἀλλὰ τονίζονται περισσότερο, ὅταν γίνῃ δεκτὸν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀνακεφαλαίωσις οὐρανίων και συμβατῶν πρὸς αὐτὲς ἐπιγείων –ἄρα και ἀνθρωπολογικῶν– πραγματικοτήτων (Ἐφ. α' 10) και ἀπευθύνει τὸν σωτηριώδη λόγο Του στὸν ἄνθρωπο, στὴν οὐσία τοῦ ὁποίου ἀνήκει και ἡ θρησκευτικὴ ἀνάτασις, ὡς *ordo hominis ad Deum*. Ἐπομένως τὰ θετικὰ στοιχεῖα τῶν Θρησκειῶν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς προβαθμίδες τοῦ Χριστιανισμοῦ και δικαιολογοῦν τὴ συμμετοχὴ τῶν Χριστιανῶν σὲ διαθρησκειακὸ διάλογο. Ὁ διάλογος αὐτὸς εἶναι πα-

ραδεκτὸς και ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἐσχατολογικὴ σκοπιὰ, κατὰ τὴν ὁποία «πεπλήρωται ὁ καιρὸς και ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. α', 15· πρβλ. Γαλ. δ', 4), μέσα στὴν ὁποία πραγματοποιοῦνται αἱ «ἐπαγγελίαι Θεοῦ» σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Πολλὲς θρησκευτικὲς νοσταλγίες τῶν ἀνθρώπων εἶναι δυνατὸν ὄχι νὰ ἀποκλείωνται ἐκ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ νὰ περικλείωνται στὶς ἐσχατολογικὲς προοπτικὲς του.

Ἐπομένως ἐὰν ἀπὸ χριστιανικὴ σκοπιὰ τὸ βεληνεκὲς τῶν διαθρησκειακῶν διαλόγων φθάνῃ χρονικῶς ἕως τοὺς ἐσχάτους χρόνους και τροπικῶς ἕως και τὰ ζητήματα τῆς Ἰστορίας τῆς σωτηρίας, ἡ ὁποία προϋποθέτει πρὸς τοὺς μὴ Χριστιανούς ὄχι προσηλυτιστικὲς ἐνέργειες, ἀλλὰ τὸ ἐν Χριστῷ ἱεραποστολικὸ και θεραπευτικὸ κήρυγμα, πολὺ περισσότερο βρίσκονται μέσα στὰ ὄρια τοῦ βεληνεκοῦς αὐτοῦ οἱ εὐκταῖοι διαθρησκειακοὶ διάλογοι, ποὺ ἔχουν ὡς εὐκολώτερο κύριο στόχο τὴν ἁρμονικὴ συνύπαρξι και τὴν κοινὴ ἀνθρωπιστικὴ κοινωνικοπολιτιστικὴ δρᾶσι τῶν Θρησκειῶν. Ἄς προσθέσωμε λίγα λόγια γιὰ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τοῦ διαλόγου σὲ σχῆμα χιαστί, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ δεύτερο.

9. Ὁ πρῶτος και ἐγγύτερος προσπελάσιμος στόχος τῶν διαθρησκειακῶν διαλόγων εἶναι ἡ καταδίκη τῆς πολιτικοποιήσεως τῆς Θρησκείας και Θεολογίας ἢ τῆς θρησκαιοποιήσεως και θεολογικοποιήσεως τῆς Πολιτικῆς, ποὺ ὀδηγοῦν στοὺς νὰ καθίσταται ἡ Θρησκεία ὄργανο και ἐργαλεῖο ἀκόμη και γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἢ και τρομοκρατικὲς ἐνέργειες. Οἱ ἡγέτες τῶν διαφόρων Θρησκειῶν δὲν πρέπει νὰ περιορίζονται σὲ συναντήσεις ὑψηλοτάτου ἐπιπέδου και τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς ἄσκησιν ὑψηλῆς θρησκευτικῆς διπλωματίας ἐρήμην και ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κατευθυνομένων ἀπὸ αὐτοὺς και συχνὰ ἀλληλομισουμένων μαζῶν τῶν πιστῶν, ἀλλὰ πρέπει μὲ ἐντατικὸν διάλογο νὰ δημιουργήσουν και προωθήσουν κώδικες γνησίας ἀδελφικῆς ἐπικοινωνίας και συνυπάρξεως τῶν μαζῶν αὐτῶν. Πρέπει νὰ ἐξαντλήσουν ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς τους και τῆς χρήσεως τοῦ τύπου, τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως, τοῦ διαδικτύου και τῶν λοιπῶν ΜΜΕ γιὰ νὰ ἀπαμβλυνθοῦν

οἱ ὑφιστάμενες ἀντιθέσεις, γιὰ νὰ ἐρμηνευθοῦν καὶ βιωθοῦν μὲ νέο τρόπο μερικὲς πολεμοχαρεῖς ἐκφράσεις τῶν ἱερῶν τῶν βιβλίων καὶ γιὰ νὰ γίνουν οἱ Θρησκείες παράγοντες εἰρήνης, ἀνθρωπισμοῦ καὶ πολιτιστικῆς προόδου. Ὅλες οἱ Θρησκείες πρέπει νὰ καταδικάσουν τὴν ἄρνησι ἐπικοινωνίας, τὴν ἔλλειψι ἀνοχῆς τοῦ ἄλλου ὡς ἄλλου, τὴ μισαλλοδοξία, τὸ φανατισμὸ καὶ τὴ βία. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ ἐξαντλοῦν τὰ ὄρια τῆς ἐπιρροῆς τους γιὰ τὴν πρόληψι ἢ κατάρτασι ἀδελφοκτόνων πολεμικῶν συγκρούσεων, γιὰ τὴν ἀδελφοποίησι τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς δικαιοσύνης, γιὰ τὴν ἐξάλειψι τῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν συνάνθρωπο, γιὰ τὴν ἀποκρήρυξι τῆς ἀποικιοκρατίας, γιὰ τὸν στιγματισμὸ τοῦ πολιτιστικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, γιὰ τὸ καμουφλάρισμα τῶν συμφερόντων μερικῶν ομάδων, γιὰ τὴν προβολὴ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, γιὰ τὴν προστάσι τῶν ἐθνικῶν ἢ θρησκευτικῶν μειονοτήτων, γιὰ τὴν περιφρούρησι τῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν, γιὰ τὴν ἐξουδετέρωσι τοῦ παντὸς εἶδους μισαλλοδόξου «φο(υ)νταμενταλισμοῦ», ποῦ δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν αὐτονόητη ὑπεράσπισι τῶν θεμελιῶν τῆς βιωμένης πίστεως, γιὰ τὴν ἐκρίζωσι τοῦ ρατσισμοῦ, γιὰ τὴν κωδικοποίησι τῶν θεμελιωδῶν πανανθρωπίνων ἀξιῶν κ.λπ.

Ἰδίως σὲ περιοχές, στὶς ὁποῖες συνυπάρχουν κοινότητες διαφόρων Θρησκειῶν, λ.χ. στὴν Μέση Ἄνατολή ἢ στὴ Β. Ἀφρική ἢ στὴν Ἀμερική ἢ καὶ σὲ περιοχές τῆς Εὐρώπης, πρέπει νὰ ἐνταθοῦν οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν εἰρηνικὴ συνύπαρξι τῶν ὁπαδῶν τῶν κοινοτήτων αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ἀξιόλογη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νικολάου Α΄ τοῦ Μυστικοῦ (α΄ ἡμισυ ἰ΄ αἰῶνος), τὴν ὁποία ἀπηύθυνε «*τῷ περιδόξῳ καὶ λαμπροτάτῳ ἀμηνῶ τῆς Κρήτης καὶ ἡγαπημένῳ*», στὴν ὁποία συνιστᾶ στὸν μωαμεθανὸ ἡγεμόνα νὰ εἶναι προστάτης τῶν δικαίων τῶν Κυπρίων, ποῦ ζοῦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσία του: «*Τοῦτο γὰρ –ἔγραφεν ὁ Πατριάρχης– κοινὸν δίκαιον παρὰ πᾶσιν, ὅσοι πόλεις ἢ ἔθνη κέκταινται ὑποφόρους, τὸ πρὸς τοὺς κατ' αὐτοὺς ἐπιόντας καὶ πόλεμον συνιστῶντας αὐτοὺς ἀντεπιέναι καὶ ῥύεσθαι τῆς ἐπιθέσεως, ὡς ἑαυτῶν οἰκείους καὶ ὑπο-*

τελεῖς καθεστηκότας» (Migne Ἑ.Π. 111, 28 ἐξ.)

Τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς παναγάπης, ποῦ πρέπει νὰ ἐμψυχώνει καὶ τοὺς διαθρησκειακοὺς διαλόγους, συνετέλεσεν ὥστε καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος ὁ Μέγας νὰ συνάψῃ φιλία πρὸς τὸν ἀμηνῶν τῆς Κρήτης. Τέτοια φιλία, ὅπως τόνισε ὁ μνημονευθεὶς Νικόλαος Α΄ ὁ Μυστικός, δὲν ἐκδηλώθηκε πρὸς τὸν ἀμηνῶν οὔτε καὶ ἐκ μέρους τῶν «*ὁμοδόξων καὶ ὁμοφύλων*» του. Ὁ Μ. Φώτιος, ὅπως προσθέτει χαρακτηριστικῶς ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Α΄, «*ἄνθρωπος ὢν τοῦ Θεοῦ καὶ πολὺς τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα, ἤδει ὅτι κἄν τοῦ σεβάσματος διίστη διατείχισμα, ἀλλὰ τό γε τῆς φρονήσεως, τῆς ἀγχινοίας, τοῦ τρόπου εὐσταθῆς, τὸ τῆς φιλανθρωπίας, τὰ λοιπὰ ὅσα κοσμεῖ καὶ σεμνύνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν προσόντα, πόθον ἀναφλέγει τοῖς τὰ καλὰ φιλοῦσι τῶν οἷς πρόσεστι τὰ φιλούμενα. Διὰ τοῦτο κἀκεῖνος ἐφίλει*» τὸν κοσμούμενον ἀπὸ τὶς ἀρετὲς αὐτές, «*εἰ καὶ μεταξὺ τὸ διαφέρον τῆς πίστεως ἴστατο*» (Migne Ἑ.Π. 111, 37).

10. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ ἱεραποστολικὸ καθῆκον πρὸς διάδοσι τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προβάλλεται ἀπὸ ὅλες τὶς Θρησκείες, τοῦτο –εἴτε ἐκτελούμενο κατ' ἄτομον καὶ κατὰ περίπτωσιν, εἴτε καθ' ὁμάδες– δὲν πρέπει νὰ συρρικνώνεται, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρχῃ μὲ τοὺς ἐπισήμους διαθρησκειακοὺς διαλόγους. Οἱ διάλογοι αὐτοὶ πρέπει νὰ διεξάγωνται χωρὶς σκόπιμες ἀποκρύψεις τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας τῶν Θρησκειῶν καὶ χωρὶς ἀκρωτηριασμοῦς τῆς μὲ παρουσίας τοῦ μέρους ἀντὶ τοῦ ὅλου, πρὸς ἐπίτευξι συγκρητιστικῶν συγκλίσεων καὶ ψευδῶν εἰρηνικῶν λύσεων, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι βιώσιμες.

Ὅλες οἱ Θρησκείες διεκδικοῦν τὴ μοναδικότητα καὶ τὸ ἀπόλυτο καὶ πρέπει τόσον στὶς ἱεραποστολικὲς ἐξορμήσεις των, ὅσον καὶ στὶς διαθρησκειακὲς συναντήσεις νὰ αὐτοπαρουσιάζωνται μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἐν ἀληθείᾳ χωρὶς ὑστερόβουλες ἀποσιωπήσεις, γιὰ νὰ γίνετα ἀντικειμενικὴ καὶ ρεαλιστικὴ ἀλληλογνωριμία καὶ ἀνίχνευσις τοῦ ἐδάφους πρὸς διάπιστῶσι τῶν πραγματικῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν, συγκλίσεων καὶ ἀποκλίσεων καὶ πρὸς προσδιορισμὸ συνεργασίας σὲ τομεῖς κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, λ.χ. στὴν καταπολέμησι τῆς ἀθεΐας καὶ τοῦ

ἀγνωστικισμοῦ.

Ἡ ἀληθῆς συνάντησις τῶν διαλεγομένων Θρησκευιῶν προϋποθέτει εἰλικρινῆ μετάνοια γιὰ σφάλματα τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, παραμερισμὸ φιλικῶν ἢ ἐχθρικῶν εἰκόνων καὶ παραστάσεων ἀπὸ παρωχημένες ἐποχές ἢ ἀπὸ προσωπικὲς συναρτήσεις καὶ ὑποκειμενικὲς προκαταλήψεις. Ἡ ἄνευ ἀλλοιώσεων καὶ φαλκιδώσεων παρουσιάσις τοῦ περιεχομένου ἐκάστης ἐκ τῶν διαλεγομένων Θρησκευιῶν καὶ ἢ ἄνευ μυωπίας ἢ δαλτωνισμοῦ ἢ παραμορφωτικῶν φακῶν ὑποδοχὴ τῶν λεγομένων ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὸ διάλογο εἶναι προϋπόθεσις ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὴ συνίσταται στὴ διαπίστωσι τῆς ἐλλείψεως δυνατότητος συγκλίσεως. Ἡ ἀναγκαία ἀγάπη καὶ φιλικὴ σχέσις, ὡς καὶ τὸ ἀπαραίτητο πνεῦμα τῆς γνησίας ἀνοχῆς μεταξὺ τῶν διαλεγομένων δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζουσι τὴ «μαξιμαλιστικὴ» προβολὴ ἢ γνῶσι καὶ κατανόησι τοῦ περιεχομένου τῶν προβαλλομένων στὸ διάλογο πιστευτέων καὶ πρακτέων. Τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς, γιὰ νὰ τὸ ἀποκρύπτωμε. «*Doctrina non nostra*». Ἐπομένως ἢ πάντα ὑπομένουσα καὶ ἀνεχομένη ἀγάπη δὲν πρέπει νὰ ἐκτοπίζη τὸ περιεχόμενο τῆς ἀσυμβίβαστης καὶ ἄνευ ἀνοχῆς πίστεως.

Τὸ ὅτι ἡ ἀγάπη πάντα ἀνέχεται καὶ ὑπομένει, αὐτὸ δὲν αἶρει ὅτι ἡ πίστις δὲν ἀνέχεται συμβιβασμούς. «*Fides nihil, caritas omnia tolerat* (= ἀνέχεται)». Στὴ μεσαιωνικὴ αὐτὴ ρῆσι βρίσκεται ὁ χρυσοῦς κανὼν καὶ τὸ ἀληθὲς βεληνεκὲς τῶν διαθηρησκευιακῶν διαλόγων, οἱ ὅποιοι –ἐπαναλαμβάνομεν– δὲν ἀποκλείουσι τὴν –μακρὰν παντὸς προσηλυτισμοῦ καὶ ἐξαναγκασμοῦ– ἱεραποστολή, ἢ ὅποια ἀποβλέπει στὸ νὰ κάνουν οἱ προσελκνύομενοι στὴ νέα πίστι καὶ οἱ «ἐπιστρέφοντες» χρῆσι τοῦ ἀνθρωπίνου δικαιώματος τοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ. Εἴθε αὐτὸ νὰ ὀδηγῆ στὴ διακλήρῃσι τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ: «*Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου!*» (Ἰω. κ', 29).

Σημείωσις: Τὰ γραφόμενα στὰ ἄρθρα μας περὶ τοῦ βεληνεκοῦς τῶν διαθηρησκευιακῶν διαλόγων εἶναι ἀναμόρφωσις εἰσηγήσεων τοῦ γράφοντος σὲ δύο συνέδρια περὶ τῶν διαλόγων αὐτῶν, ποὺ ἐγίναν τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Βουδαπέστη καὶ στὴ Βιέννη. Τὰ συνέδρια αὐτὰ ὀργανώθησαν ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ «Τάξι» τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν. Στοιχεῖα τῶν εἰσηγήσεων αὐτῶν παρουσιάσθησαν καὶ στὴ μελέτη: Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις στὰ σημεῖα ἐπαφῆς Χριστιανισμοῦ καὶ Βουδδισμοῦ – Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Χαριστήριον Τόμο πρὸς τιμὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, Ἀθήνα 2000.

